

Tanítók a motiválásról

© Andrásné Teleki Judit

**Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Felnőttképzési Kar,
Hajdúböszörmény**

telekij@ped.unideb.hu

Kutatási eredmények támasztják alá, hogy a tananyag elsajátításának sikeressége csak 50%-ban függ az értelmi tényezőktől, a megmaradt részt a motiváció köré csoportosuló folyamatok határozzák meg. A motiváció cselekvésre készítő belső mozgató erő, ösztönzés, indító-ok, ami képessé tesz a kitartásra, a hatékonyságra, a nagyobb erőfeszítésre. A tanulási folyamatban ez az „ösztönzés”, a tanulók érdeklődésének a felkeltése kiemelten fontos pedagógiai tevékenység.

A XXI. század tanulói már nem befogadói a passzív ismereteknek. Ma már a tanulást motiváló hatású tevékenységgé kell tenni, mert a készségek és képességek, csak megfelelő motivációk mellett működnek optimálisan. A pedagógusok sok esetben a gyenge tanulmányi eredmények - mint tanulási kudarcok - fő okaiként a tanulók motivátlanságát jelölik. Gyermekeink bizony különbözőek - motiváltak és kevésbé motiváltak - ezért a tanulási folyamatban is más-más motivációs technikák járhatnak eredménnyel. Ebből következik, hogy a pedagógusoknak elengedhetetlen feladataik vannak a motivációval kapcsolatban. Ezért fontos kérdés annak megválaszolása, hogy e felgyorsult világunkban mi mindent tehet a pedagógus annak érdekében, hogy a tanulók megfelelően motiváltak, érdeklődők és nyitottak legyenek a tanulás iránt.

Már a kisgyerekkortól elkezdődik azon készségek és képességek elsajátítása, amelyek később nélkülözhetetlenek lesznek a tanúláshoz, az életben való érvényesüléshez. A tanulási képességeket óvodáskorban, a szenzitív szakaszban lehet a leghatékonyabban fejleszteni. A tanulás önálló tevékenység, a gyerekek által megtapasztaltak csak is saját erőfeszítései által épülhetnek be, a kényszerítő hatás mindenkor eredménytelen. Nagy jelentőséggel bír a család, motiváló ereje, mivel a szülők tanúláshoz és tudáshoz való viszonya követendő mintaként segíti a gyerek tanulási részvételét (Csapó, 2002).

A tanulás iránti motívumok kialakulása és fejlődésének elősegítése az óvodai nevelőmunka során jelenik meg először. Az óvodában kialakult motívumokra épülhetnek a későbbi, fejlettebb, magasabb rendű tanulási motívumok.

Az iskolaérett óvodás várja az iskolát, ahol merőben új helyzettel kerülnek szembe, a direkt tanúlással. Az első napok érdekesek, ekkor még nagy hatással bír az újdonság ereje. Később megszorodnak a feladatok, elmúlik a kezdeti varázslat. Vannak, akik továbbra is nagy szorgalommal és könnyen veszik az akadályokat, de vannak, akik elkedvetlenednek és a rendszeres munka már nem tűnik olyan érdekesnek. Egyesek már itt az iskoláskor legelején átélnek az első tanúlással kapcsolatos sikereiket, míg mások a kudarcukat (Józsa, 2000).

A pedagógusok a tanulók sikerességét, általában úgy ítélik meg, hogy az elért kimagasló eredmények a jó tanításuknak köszönhető, viszont a tanulói kudarcok esetében rajtuk kívül álló dolgokban keresik az okokat. Sok esetben a gyenge tanulmányi eredmények – mint tanulási kudarcok – fő okaiként jelölik a tanulók motivátlanságát. Abban az esetben, ha a tanuló nem motiváltan jön az iskolába, meg kell kísérelni a motiválását. Ellenkező esetben, ha motivált tanulóval állunk szemben, vigyázni kell, hogy a kevésbé motiváló iskolai környezet el ne vegye a kedvüket a tanulástól. A tanulást, motiváló hatású tevékenységgé kell tenni, mert a készségek és képességek, csak megfelelő motivációk mellett működnek optimálisan (Réthy, 2003).

Gyermekeink bizony különbözőek – motiváltak és kevésbé motiváltak – ezért a tanulási folyamatban is más-más motivációs technikák járhatnak eredménnyel. Ebből következik, hogy a pedagógusoknak elengedhetetlen feladataik vannak – főleg a kisiskolások tanítóinak – a motivációval kapcsolatban, mivel az első egy-két iskolai év alapvető jelentőségű a gyerekek tanulási motivációjának alakulásában (Csapó, 2002).

A motiváció cselekvésre készítő belső mozgató erő, ösztönzés, indító-ok, ami képessé tesz a kitartásra, a hatékonyságra, a nagyobb erőfeszítésre. A tanulási folyamatban ez az „ösztönzés”, a tanulók érdekelődésének a felkeltése, kiemelten fontos pedagógiai tevékenység.

Szakirodalmi előzmények

Az ember lényegét alapvetően meghatározó motiváció, tanulás és tanítás jellemzői mindig is foglalkoztatták a kutatókat. A szakirodalmat áttekintve megállapítható, hogy a tanulási motivációval kapcsolatban a könyvtárak polcain igen nagy számban található azok a kiadványok, amelyek a tanulási motivációval foglalkoznak, és az elméletek irányzatait mutatják be (Réthy, 1988), de igen kevés azoknak a szakmai kiadványoknak a száma, amelyek a kutatási eredményekre alapozottan, gyakorlatias megoldásokat közölve segítené a pedagógusokat.

Az egyes kutatások gyakran adott területen belül is különböző elméleteket képviselnek. A klasszikus elméletek, a motívumokat az egyén személyes jellemzőiként kezelték, az újabb megközelítések a kontextustól elválaszthatatlannak tekintik azokat, így egyre inkább a motívumok és a környezet közötti kapcsolat tanulmányozása kerül előtérbe. A tanulási környezet egyes elemei különböző súlyt képviselnek a tanulói célok alakításában, fontos lenne tudnunk, hogy melyeknek van központi jelentősége (Józsa & Fejes, 2010).

A tanulási motivációval kapcsolatos kutatások elsődleges célja az, hogy miképpen lehet az egyénben egy optimális tanulási motívumrendszer kiépülését, fejlődését segíteni, hogyan lehet stabil, belső tanulási motívumokat kialakítani, amelyek révén a tudás, a tanulás vágya belső készítés lesz. Tanulók, iskolák–különbségek című kiadványában még arról ír, hogy a motiválás fontossága nem hatotta át kellőképpen a hazai pedagógiai–didaktikai gondolkodásmódot (Báthory, 1992).

A kutatási eredmények is alátámasztják, hogy a tananyag elsajátításának sikeressége csak 50%-ban függ az értelmi tényezőktől, a megmaradt részt a motiváció köré csoportosuló folyamatok határozzák meg (Kozéki, 1980).

A motiválás, mint komplex pedagógiai eljárás, az oktatási folyamatban kiemelten fontos pedagógiai tevékenység, felébresztheti a tanulóknál a tanulási kedvet, a kitűzött célok eléréséhez pedig szilárd elhatározást és aktív tevékenységet vált ki.

Báthory (1992) a motiválást és az aktivizálást a tanítási-tanulási folyamat működését elindító, és stabilizáló belső tényezői közé sorolja. Ezek a belső pszichikus működések szoros összefüggésben vannak egymással. Akkor válik a tanuló az oktatás aktív részesevé, ha motivált a tanulás iránt, és ha ez a tanulási motiváció elég erős ahhoz, hogy az oktatási folyamatban a pszichikus működéseket fenntartsa. Az egyén sajátosságaihoz szabott tanítással nagyobb az esély a motivációs szint növelésére és a pszichikus működések intenzitásának fokozására. A didaktikai differenciálás, olyan tanulásra ösztönző oktatásként értelmezhető, amely figyelembe veszi a tanulók egymástól eltérő motivációs szintjét is.

A motiváló hatás az iskolai oktatásban–nevelésben elsősorban úgy érhető el, ha a pedagógus a tevékenységet, eseményt, tanulói szerepet vagy tananyagot érdekessé teszi, vagyis felkelti a tanulók érdeklődését. Mindez nem azt jelenti, hogy az érdeklődés felkeltése a motiválás egyetlen lehetséges formája az iskolai oktatásban, mivel a tanár számos egyéb motiváló eszközt, metodikai eljárást is alkalmazhat. A pedagógus a motiválás bármelyik formáját is választja, a feladata minden esetben az, hogy egyrészt a tanulókat a lehetőségekhez mérten maximálisan bekapcsolja az oktatás folyamatába, másrészt növelje tanítványai motivációs bázisát. Gyakran jelenik meg a teljes motiválhatatlanság, kérdése: az iskolával való szélsőséges szembefordulás és a gyereket érő negatív hatások következménye a fokozatos kiábrándulás az iskolából, a kilátástalanság helyzetének megélése. Az iskolának alternatívákat kell kínálnia ennek a megszüntetésére: vagy miatta alakul ki, vagy tud tenni ellene (Kőpataki, 2009).

A motiváció (Kozéki, 1980), mint pedagógiai, pszichológiai jelenség, egy olyan tevékenységre készítető belső feszültség, ami irányát tekintve mindig kettős: vagy valami kellemetlen elkerülése, vagy pedig valami kívánatosnak az elérése a cél. A tanulók iskolai motivációja több tényező, melyek kölcsönhatásban vannak egymással. A tanulói teljesítést befolyásolhatja az elvárások teljesíthetősége, a sikernek vagy kudarcnak az élménye, a kíváncsiság felébreszthetősége, a szorongás szintje, a tanár dicsérete vagy bírálata. A motiváció fontos előfeltétele a tanulás sikerességének (Báthory, 1992), de az is fontos, hogy ne csak eszközként jelenjen meg, hanem az iskolai oktatás, a személyiségfejlesztés központi céljává váljon.

Vizsgálati terület, módszerek, eljárások

Az iskolába lépéskor óriási változások következnek be a gyerekek életében. Míg az óvodás korban a gyerekek legfőbb tevékenysége a játék volt, iskolás korba lépéskor ezt már a tanulás váltja fel. Erre a nagy változásra fel kell

készíteni a gyermekeket, mert sok múlik azon, hogy a gyermek milyen érettséggel felvértezve indul neki az iskolának. Az iskola egy sajátos világ, egy olyan közeg, amelyben a tanulók, a pedagógusok az életük egy hosszú szakaszának jelentős részét töltik. Ezért sem mindegy, hogyan érzik magukat a tanulók az iskolában, milyen a kötődésük az iskolához, tanuló társaikhoz, tanítójukhoz, mennyire érzik fontosnak az iskolát, és mennyire vannak jelen a kitartó és eredményes tanuláshoz szükséges motiváló hatások.

Az iskolának a tanulás iránti motiváció kialakításának két fő területe ismert, az iskolai tevékenységrendszer, és a tantárgyi tanulás. Mivel a kisiskolás korban, a motivációban az affektív tényezők dominálnak, ezért a kutatásom során a hangsúlyt a motívumtanulás első és igen fontos terepére, az iskolai tevékenységrendszer vizsgálatára helyeztem. A motiválást így elsősorban, mint pedagógiai funkciót tettem a vizsgálat tárgyává.

A vizsgálat megkezdése előtt felhívást kaptak fővárosi, városi, és kistéleplési nevelési-oktatási intézmények első osztályos tanítói, hogy önkéntes jelentkezőként legyenek segítő alanyai a kutató munkának. A felhívásra 36 fő (N=36) önként jelentkező, alsó tagozatban tanító pedagógus jelentkezett, és vett részt a vizsgálatban. A vizsgálat kezdete: 2013. április. Nemek szerinti megoszlást tekintve: 27 fő nő (75%), 9 fő férfi (25%).

Település szintű megoszlás szerint: fővárosi 15 fő (42%), városi 13 fő (36%), kistéleplési 8 fő (22%). A minta életkor szerinti megoszlása: 25–45 év közöttiek 24 fő (67%), ebből 12 fő nő és 5 férfi. A 46–62 év közöttiek 12 fő (33%), ebből 8 fő nő és 3 fő férfi. Kutatási módszerként a megfigyelés és az interjú vizsgálati módszereket alkalmaztam. Az interjút megelőzően, látogatást tehettem az osztályokban, ahol lehetőségem nyílt a vizsgálatban részt vevők, pedagógiai tevékenységének megfigyelésére, a tanító-tanuló közötti kapcsolatra, az osztálylégré, valamint arra, hogy az érzelmek, vágyak, érdeklődések, viszonyulások milyen formában jelennek meg.

A vizsgálat során arra kerestem választ, hogy e felgyorsult világunkban mi mindent tehetnek a pedagógusok, annak érdekében, hogy a tanulók megfelelően motiváltak, érdeklődők és nyitottak legyenek a tanulás iránt. Az interjúk során a kutatási célok között meghatározott kérdéskörökre kívántam választ kapni:

- Az iskolát kezdőknél a nagy hatással bíró - újdonság ereje mennyire meghatározó a tanulási motiváció szempontjából?
- Mennyire dominálnak az affektív tényezők a kisiskolás korúak motiválásában?
- Hogyan motiválhatók az iskolába lépő gyerekek az iskolai követelmények elfogadására, a minél jobb tanulásra?
- Milyen lehetőségei vannak a tanítóknak (1–4 osztályban) a tanulás iránti motiváció kialakításában?
- A tanulók különbözősége igényel-e különböző motivációs technikákat?
- A multimédiás eszközök elősegítik-e a tanulás motiválását?
- Mennyire hatásos a jutalmazás és büntetés, mint gyakori módszer a tanulás motiválásában?

A vizsgálat eredményei

A vizsgálat során megerősítést nyert, hogy az iskolába kerüléskor még nincs a gyermekekben megfelelő motívum az iskolai tanulásra, viszont igyekeznek a tanítói elvárásoknak megfelelni. A vizsgálatban részt vevő 79%-ban megerősítették, hogy a tanulás motiválása szempontjából kiemelkedően fontos a kiegyensúlyozott osztályléggkör. Fő hangsúlyt az egyéni fejlesztésre tettek, elutasítva a tanulók közötti a nyílt színi összehasonlítást, a megszegyenítést. Az első osztályba lépőknél 100%-ban, egységesen kiemelték a tanulók megismerését, és a szülőkkel való beszélgetést, mint a motivációval kapcsolatos tanítói feladatot. Fontosnak tartották a szülők tanuláshoz és a tudáshoz fűződő viszonyuk megismerését, mert ez követendő mintaként segíti a gyermeket a tanulás motiválásában.

A gyerekek különbözősége miatt - a megkérdezettek megerősítették – hogy az iskolai tanulás motiválása, tanulóként különböző motivációs technikát igényel. A tanítók a kisiskolások motiválásában kiemelten fontosnak tartották az affektív tényezőket. Az eredmények összegzésének eredményei%-ban kifejezve: a jó iskolai légkört 18%, a pedagógus személyisége és hozzáállása 49%, a tanító–tanuló közötti pozitív érzelmi kapcsolat megléte 38%, különböző tevékenységek során az érdeklődés felkeltése 68%, a pedagógus értékelése 81%.

Megerősítést nyert, az a tény is, hogy a motiváció, az életkor előre haladtával, sok tanulónál csökken. Ezeknél a tanulóknál motiváló eszközként a 46–62 év közöttiek 92%-a, a leggyakrabban alkalmazott és eredményes kötetlen beszélgetést jelölte. Azt tapasztalták, hogy az ilyen laza, kötetlen beszélgetések során olyan képességek és személyiségvonások kerülnek a felszínre, amelyeket korábban nem ismertek. A 25–45 év közöttieknek csak a 12%-a tartotta célravezetőnek a beszélgetést. Ők inkább az érdeklődés felkeltés különböző, de változatos módjait tartották célravezetőnek a tanulás motiválására. A vizsgálatban résztvevők 81%-a ragaszkodik a hagyományos tanítási órákhoz, ők a motiválás leggyakoribb módszereként, a játékot, a versengés különböző módjait, a jutalmazást (büntetést) jelölték.

A megkérdezettek 19% az, aki a legmodernebb módszertani tudás birtokában a tanulást érdekessé, örömtelivé teszi, fontosnak tartva a többféle, változatos tartalmú tanulási lehetőséget. Abban az esetben, ha a tanuló kap egy külső elismerést, növekszik az önbizalma és a tanulás iránti érdeklődése is.

Idézetek az interjúkból

Az alábbiakban az interjúk során elhangzott véleményekből idézném azokat, amelyek figyelemre méltóak, és jelzésértékűek:

„Az iskolát kezdők első napjaiban, ha pozitív, erős érzelmi töltést ad az iskolai környezet (osztály), a tanító, mint alapvető motivációs tényező, akkor örömmel, szívesen járnak gyermekek az iskolába”

„Én, mint sokéves gyakorlattal rendelkező, alsó tagozatban tanító pedagógus, meggyőződéssel állítom, a tanítóknak alapvető feladatuknak kell lenni, hogy szeresse a gyermeket, érezzen felelősséget érte, és ha

mindenkor a tudása legjavát adja, akkor megalapozottá válik a gyermek tanulás iránti vágya”

„21 éves tanítási gyakorlat után elmondhatom, hogy a kisgyermekek motiválásában a pozitív bánásmód, az empátia, a bátorság, a feszültségoldó légkör megteremtése hozza a sikert”

„A tanítóknak kiemelt figyelemmel kell bánni a jutalmazás, büntetés módjával”

„Az elsőosztályosok körében az elismerést, a dicsőítést mindig kísérelje valamilyen kis kézzel fogható jutalom, piros pont, kis kép, vagy matrica, amely a gyermeket motiválja az újabb feladatok sikeres elvégzésére”

„Fontos, hogy a tanítók legyenek szakmailag jól felkészültek, példamutatók, ekkor meggyőző erőként hatnak a tanítványokra”

„Szerintem akkor motiválnak a feladatok, ha a tanulóknak az újdonság erejével hatnak”

„Én változatosan alkalmazom szemléltetésre a tanítási eszközöket (film, multimédia stb.) de kiemelném a kisiskolások körében is igen kedvelt interaktív tábla használatát, amely nagy szerepet játszik a motiválásban, a figyelem, a fegyelm fenntartásában”

„Tapasztalatból tudom, hogy a tanítás-tanulás folyamata színesebbé válik a motiváló interaktív eszközök használatával, de én vigyázok arra is, hogy egy-egy eszközt ne rutinszerűen (minden órán) használjam ugyanazon feladatokra, mert egy idő után a tanulók számára már élménytelenné válhat”

„A kisiskolásoknál előírt szöveges értékelés is komoly szerepet játszik a tanulók motiválásában”

„Soha nem követeltem olyan teljesítményt, amely a gyerek képességeit felülmúlja, viszont mindig arra törekedtem, hogy a maximumot elérje.

Mindig is abban bíztam - ami eddigi pedagógusi tevékenységem során sikerrel is járt - hogy az iskola megszerettetését a tanulás megkedvelése követi.”

Talán e legutolsó az a mondat, amelynél szebben nem is lehetne megfogalmazni a tanulás motiválásának alapelvét.

Tapasztalatok

A vizsgálatban részt vevők szerint az iskolába kerüléskor még nincs a gyermekekben megfelelő motívum a tanulásra, viszont igyekeznek a tanítói elvárásoknak megfelelni. A motivált állapot a tanulás pszichés feltétele, ezért csak is motivált tanulással érhető el, hogy a kisiskolás érdekelt legyen a tanulási folyamatban, és azt képes legyen önállóan végig fenntartani. A leghatékonyabb motivációs tényező a siker, az elismertség, az önmagukkal való megelégedettség. A tanítók gondjaira bízott gyermekek természetükben, szokásaikban és nevelésükben is nagyon különböznek egymástól, így a nagyszámú tapasztalási lehetőség közül azokat választja ki, melyek éppen az akkori fejlődési fokának megfelelőek.

A vizsgálat eredményei is azt mutatják, hogy a pedagógusok igen nehéz feladatként élik meg a tanulás motiválását, az mellett, hogy ők is kiemelten fontos pedagógiai tevékenységnek tekintik. A tanulók különbözősége megkívánja a motiváló hatások állandó jelenlétét. Gyermekeink bizony különbözőek - motiváltak és kevésbé motiváltak - ezért a tanulási folyamatban is más-más motivációs technikák járhatnak eredménnyel. A tanári dicséret nemcsak a tanulás motiválásában, hanem a tanár-diák kapcsolat alakulásában is nagy jelentőséggel bír.

Összegzés

A tanulás motiválása, a tanulók jobb eredményekre való ösztönzése mindig is fontos szerepet játszott a nevelés gyakorlatában. A pedagógusok tudatosan igyekeznek olyan módszereket alkalmazni, amelyek jobb tanulásra bírnak. A jó tanár állandóan magasabb teljesítményekre és jobb módszerekre törekszik. Az ilyen tanító tevékenységében ösztönző erő van, amely a tanítványait is lelkesíti, de ehhez türelem, kitartás és következetesség szükséges, annak érdekében, hogy tanítványainak segíteni tudjon.

A motiváció, a motiváltság – ha irányultságát vesszük figyelembe – a siker elérésére, vagy a kudarc elkerülésére irányul: az iskolás gyermek is, vagy azért tanul, hogy a legjobb jegyet kapja, vagy azért, hogy ne kapjon elégtelent. A leghatékonyabb motiváció a pozitív énkép és kíváncsiság által támogatott teljesítmény és siker elérésére irányuló belső hajtóerő. A belső hatékonyság érzése erőt ad a gyermeknek, hogy kitartson érdeklődése mellett, hogy a koncentrációja akkor is fennmaradjon, ha a szokásosnál nagyobb erőfeszítésre van szükség a sikerhez.

Minden pedagógus rendelkezik a motiválás különböző módszereivel, eszközeivel, mint az egyéni motiválás a személyes beszélgetés, a sikerélményhez juttatás, a differenciálás, az egyéni foglalkozások és feladatok szervezése. Elengedhetetlen a külső motiváció mellett, a belső motiváció kialakítása is, mivel az iskolai motiváció több tényező kölcsönhatásának az eredménye. A tanulói teljesítésben fontos szerepet játszik, hogy meg tud-e felelni az elvárásoknak, van-e sikerélménye, de az is, hogy hogyan dicsér, vagy bírál a pedagógus. Az viszont általánosan elfogadott - a vizsgálatban részt vevők körében is - hogy minden egyes tanuló nem tanulhat mindig, a legfelsőbb motivációs szinten, de el kell érni, hogy a tanulás érdekelje őket, és azt a fejlődésük szempontjából fontos fejlődési folyamatnak tekintsék.

Irodalomjegyzék

- Báthory Zoltán (1992). *Tanulók, iskolák – különbségek. Egy differenciális tanításelmélet vázlatja*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Csapó Benő (2002). *Az iskolai tudás*. Budapest: Osiris.
- Józsa Krisztián, & Fejes József Balázs (2010). A szociális környezet szerepe. A tanulási motiváció alakulásában: a család, az iskola és a kultúra hatása. In Zsolnai Anikó, & Kasik László (szerk.), *A szociális kompetencia fejlesztésének elméleti és gyakorlati alapjai* (134-162). Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kozéki Béla (1980). *A motiválás és motiváció összefüggéseinek pedagógiai-pszichológiai vizsgálata*. Budapest: Akadémiai.
- Réthy Endréné (1988). *A tanítás-tanulási folyamat motivációs lehetőségeinek elemzése*. Budapest: Akadémiai.
- Réthy Endréné (2003). *Motiváció, tanulás, tanítás. Miért tanulunk jól vagy rosszul?* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Józsa Krisztián (2000). Az iskola és a család hatása a tanulási motivációra. *Iskolakultúra*, 10 (8), 69-82.
- Kőpataki Mária (2009). *Az egyéni tanulás motiválása az élethosszig tartó tanulásra*. <http://www.ofi.hu/tudastar/nyitott-iskola-tanulo/egyeni-tanulas> [2014.11.05]